

POLOŽAJ PRISELJENSKIH JEZIKOV V SLOVENIJI

Prispevek obravnava položaj in rabo jezikov priseljencev in njihovih potomcev v Sloveniji. Osredotoča se na pet področij: izobraževanje, kulturo, religijo, medije in trg dela. Poleg pravnoformalnega okvira, ki na omenjenih področjih opredeljuje položaj in možnosti razvoja priseljskih jezikov, so v prispevku predstavljeni empirični podatki o rabi priseljskih jezikov v praksi ter percepcije priseljencev in njihovih potomcev o rabi in položaju njihovih maternih jezikov v Sloveniji. Kljub promociji večjezičnosti in načelni zavezanosti države k uresničevanju jezikovnih pravic posameznikov in manjšinskih skupnosti v Sloveniji avtorici ugotavljata, da slovenska družba v praksi pogosto ne prepoznava širšega pomena in vrednosti priseljskih jezikov.

Ključne besede: priseljski jezik, materni jezik, izobraževanje, kultura, religija, mediji, trg dela

Uvod

Družbeni, kulturni in ekonomski kontekst rabe in učenja jezikov se v zadnjih desetletjih zaradi pojavov in procesov, kot so globalizacija, širitev Evropske unije (EU), migracije, razvoj informacijske in komunikacijske tehnologije, intenzivno spreminja. Vedno bolj se poudarja pomen znanja jezikov oziroma večjezičnosti, ki je ob hkratnem ohranjanju in razvoju maternega jezika¹ vsakega posameznika promovirana ne samo kot vrednota, temveč celo kot nuja. Jezikovna politika na ravni EU teži k temu, da bi vsak državljan EU poleg maternega jezika govoril

¹ V prispevku *materni jezik* razumeva kot jezik, ki se ga posameznik nauči v zgodnjem otroštvu, doma (običajno od svojih staršev), pri čemer imajo lahko otroci iz etnično mešanih zakonov več kot en materni jezik.

še dva tuja jezika.² Večjezičnost (individualna in družbena) je prepoznana kot pomemben dejavnik, ki prispeva k razvoju medkulturnega dialoga, družbene kohezije in družbene blaginje. Vsaj na ravni politične retorike. V praksi je situacija pogosto drugačna.

V procesu integracije priseljencev ima jezik ključno vlogo, tako z vidika posameznika kot z vidika celotne družbe. Običajno se pri tem poudarja zlasti pomen učenja uradnega jezika države sprejemnice, v zadnjem času pa se postopno povečuje tudi zavedanje o pomenu ohranjanja in učenja maternih jezikov priseljencev.³ Podobne dvotirne razprave o jeziku potekajo tudi v Sloveniji. Na eni strani se poudarjata pomen ohranjanja in razvoja slovenščine kot osrednjega elementa slovenske narodne identitete ter pomen slovenščine kot državnega jezika, na drugi strani pa se spremembe, zlasti v smislu podpore večjezičnosti, dogajajo tudi na področju učenja in rabe tujih jezikov. V ta namen so se v javnem šolskem sistemu odvile spremembe, kot na primer: učenje tujega jezika se je prestavilo v nižje razrede, uvaja se obvezni drugi tuji jezik, več pozornosti pa se namenja tudi ustvarjanju ustreznih okoliščin za učenje maternih jezikov priseljencev.

Kljub omenjenim ukrepom priseljske skupnosti z območij nekdanje Jugoslavije opozarjajo, da bi morala država zagotoviti boljše pogoje za razvoj jezikov priseljskih skupnosti,⁴ zlasti na treh področjih, ki zadevajo: a) učenje maternega jezika za mlajše generacije priseljskih skupnosti v sklopu izbirnih predmetov v osnovnih in srednjih šolah v okoljih, kjer obstaja interes za takšno učenje; b) vstop teh skupnosti v slovenske javne medije, npr. v obliki redne televizijske ali radijske oddaje, ki bi potekala v maternih jezikih teh skupnosti; ter c) kontinuirano finančno podporo delovanju kulturnih društev priseljskih skupnosti (Baltić 2010: 154). V tem pogledu je spodbuden osnutek predloga *Nacionalnega programa za jezikovno politiko 2012–2016*, kjer je kot jezikovnopolitična vizija zapisano, da »Republika Slovenija slovenščini zagotavlja prevladujočo vlogo v uradnem in javnem življenju znotraj države«, hkrati pa »omogoča

² Najvišji organi EU so v kontekstu Lizbonske strategije pripravili priporočila za evropski referenčni okvir osmih ključnih zmožnosti, ki naj bi jih razvil vsak državljan, in med temi zmožnostmi sta na prvih dveh mestih seznama sporazumevanje v maternem jeziku ter sporazumevanje v tujih jezikih (*Priporočilo Evropskega parlamenta in sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje*, 2006/962/ES).

³ Potreba po spodbujanju učenja maternih jezikov priseljencev je bila na ravni EU omenjena že v *Direktivi o izobraževanju otrok delavcev migrantov* iz leta 1977. Direktiva od držav članic pričakuje, da v sodelovanju z državami izvora sprejmejo ukrepe za spodbujanje učenja maternega jezika in kulture države izvora za otroke delavcev migrantov (velja le za migrante, ki so državljani EU). Vendar omenjena določba v direktivo leta 1977 ni bila zapisana zato, ker bi države članice prepoznale vrednost večjezičnosti in večkulturnosti v svojem okolju, pač pa predvsem zato, da bi olajšale morebitno ponovno integracijo otrok migrantov v državo članico, od koder so prišli. Več o razvoju jezikovne politike EU in naraščajočem pomenu večjezičnosti v okviru te politike gl. npr. v končnem poročilu Skupine na visoki ravni za večjezičnost (2008).

⁴ O argumentih v podporo učenju priseljskih (maternih) jezikov gl. Bešter in Medvešek 2010: 243–244.

sporazumevanje in obveščanje v drugih jezikih v skladu s pravno ter demokratično legitimnimi jezikovnimi in sporazumevalnimi potrebami svojih državljanov, drugih prebivalcev in obiskovalcev» (*Nacionalni program za jezikovno politiko 2012–2016 – osnutek*: 4–5). V nadaljevanju je zapisano še, da Slovenija spodbuja uporabo slovenščine v zasebni in javni rabi, obenem pa »skrbi za krepitev in dosledno uresničevanje jezikovnih pravic ustavno določenih manjšin, drugih jezikovnih skupnosti in priseljencev« (*Nacionalni program za jezikovno politiko 2012–2016 – osnutek*: 4–5).

Priznavanje in uresničevanje jezikovnih pravic različnih skupin prebivalstva Slovenije je pomemben del sodobne jezikovne politike, saj razvoj večjezičnosti v družbi ni samoumeven. Promocija in razvoj večjezičnosti sta pomembna zlasti na področjih izobraževanja, kulture, religije, medijev ter v gospodarstvu oziroma na trgu dela. V prispevku bova obravnavali položaj in status priseljskih jezikov na omenjenih področjih v Sloveniji. Poleg pravnoformalnega okvira, ki na posameznih področjih opredeljuje položaj in možnosti razvoja priseljskih jezikov,⁵ bova s pomočjo empiričnih podatkov predstavili realizacijo pravnoformalnih določb v praksi ter percepcije priseljencev in njihovih potomcev glede rabe in položaja njihovih maternih jezikov v Sloveniji.

Jezikovna struktura prebivalstva v Sloveniji

Védenje o jezikovni strukturi prebivalstva Slovenije temelji v veliki meri na popisnih podatkih.⁶ Načeloma so podatki o maternem jeziku dokaj kakovostni, saj gre za bolj objektivno kategorijo, kot je npr. opredeljevanje po narodni pripadnosti, poleg tega je materni jezik konstantna popisna kategorija, na katero je bilo odgovarjanje obvezno. Kljub temu Dolenc (2003: 119–120) ugotavlja, da popisni podatek o maternem jeziku ni v celoti zanesljiv in ima pomanjkljivosti. Pri izvedbi popisa (2002) pri opredeljevanju prebivalcev glede maternega jezika niso bila dosledno upoštevana metodološka navodila⁷ in pokazalo se je raznoliko razumevanje pojma materni jezik. Prebivalci so materni jezik interpretirali kot opredeljevanje po etnični pripadnosti matere ali pa so za svoj materni jezik navajali jezik matere. Posledično je bilo število sprememb opredeljenega maternega jezika med popisoma 1991 in 2002 veliko večje kot število sprememb veroizpovedi in le malo manjše kot število sprememb narodnosti (Komac, Medvešek in Roter 2007: 55).

⁵ Kot priseljske jezike ali jezike priseljencev v tem prispevku opredeljujemo materno jezike oseb, ki so se v Slovenijo priselile iz drugih držav, in njihovih potomcev, ki živijo v Sloveniji.

⁶ V obdobju po drugi svetovni vojni so se v okviru popisov zbirali podatki o maternem jeziku, v popisih leta 1991 in 2002 se je zbiral še podatek o pogovornem jeziku v družini/gospodinjstvu, leta 1991 celo podatek o pogovornem jeziku v okolju (Šircelj 2003: 86).

⁷ Pri metodoloških pojasnilih in definicijah Statističnega urada Republike Slovenije za popis leta 2002 je materni jezik opredeljen kot ».../ jezik, ki se ga je oseba naučila v zgodnjem otroštvu v krogu družine oziroma drugem primarnem okolju, kadar je otrok živel pri sorodnikih, v domovih ipd. Če se je oseba v zgodnjem otroštvu naučila več jezikov, je to jezik, za katerega oseba meni, da je njen materni jezik.«

Popisni podatki izkazujejo vedno večjo pestrost maternih jezikov prebivalstva Slovenije. Hkrati pa se slovenščina kaže kot vitalen državni jezik, saj število prebivalcev, ki so navedli slovenščino kot materni jezik, narašča in je hkrati večje od števila tistih, ki so se po narodni pripadnosti opredelili kot Slovenci.⁸ Povečanje števila prebivalcev, ki so za svoj materni jezik opredelili slovenščino, je lahko odraz dejstva, da potomci priseljencev za svoj materni jezik opredeljujejo slovenščino, kljub temu da njihova etnična pripadnost ni nujno slovenska. Lahko pa je to povečanje razlike med številom prebivalcev, ki se opredeljujejo kot Slovenci, in številom prebivalcev, ki za svoj materni jezik opredeljujejo slovenščino, posledica načina zbiranja podatkov ob popisu 2002 v primerjavi s popisom 1991 oziroma izrednega povečanja števila prebivalcev, ki svoje narodne pripadnosti niso opredelili, na vprašanje o narodni pripadnosti niso želeli odgovarjati ali pa njihovih odgovorov ni bilo mogoče pridobiti.

Jezikovno strukturo prebivalstva Slovenije zlasti spreminjajo imigracijski tokovi. Ti so v celotnem obdobju po drugi svetovni vojni zvečine izvirali iz drugih republik nekdanje Jugoslavije (Komac in Medvešek 2005: 93–118). Po osamosvojitvi se struktura imigracijskih tokov v Slovenijo (glede na državo izvora) kljub večjim političnim spremembam na območju zahodnega Balkana in pridružitvi Slovenije EU ni bistveno spremenila. Še vedno se v največjem številu v Slovenijo priseljujejo državljani držav nekdanje Jugoslavije, zlasti Bosne in Hercegovine. Podatki Statističnega urada Republike Slovenije (SURS 2011) kažejo, da je bilo med prebivalci Slovenije ob popisu leta 2002 skoraj 170.000 (8,6 %) priseljencev oziroma oseb, katerih prvo prebivališče je bilo v tujini, 1. januarja 2011 pa je bilo priseljencev oziroma oseb, katerih prvo prebivališče je bilo v tujini, 228.588, kar predstavlja 11 % prebivalstva. Okrepljeni migracijski tokovi se odražajo tudi v spremenjeni jezikovni strukturi prebivalstva. Popisni podatki za leto 2002 v primerjavi s podatki prejšnjih popisov kažejo na precejšnje povečanje števila prebivalcev, ki so kot svoj materni jezik navedli na primer angleški, arabski, bolgarski, romski, albanski, črnogorski, francoski, kitajski, ruski, slovaški, srbski, španski, turški ali ukrajinski jezik.⁹ Na žalost se s prehodom na registrski popis

⁸ Iz popisnih podatkov je namreč razvidno, da je število prebivalcev, ki so se leta 1991 opredelili za Slovence (1.689.657), skoraj identično številu prebivalcev, ki so za svoj materni jezik opredelili slovenščino (1.690.388). Enajst let pozneje se je ob popisu leta 2002 za Slovence opredelilo 1.631.363 prebivalcev, kar 92.071 prebivalcev več (oziroma 1.723.434) pa je kot svoj materni jezik navedlo slovenščino.

⁹ Na spremenjeno jezikovno strukturo prebivalstva Slovenije so vplivale tudi družbene spremembe v prostoru nekdanje Jugoslavije, ki so vplivale na samo poimenovanje posameznih jezikov. Ob popisu leta 2002 so na Statističnem uradu RS zapisali: »Z nastankom samostojnih držav na ozemlju nekdanje Jugoslavije so se spremenila tudi imena jezikov. Tako je v Hrvaški v rabi hrvaški jezik, v Zvezni republiki Jugoslaviji srbski jezik, v Bosni in Hercegovini bosanski, hrvaški in srbski jezik. V Črni gori je uradni jezik srbsčina ijekavskega tipa, čeprav se v praksi uporablja tudi ime črnogorski jezik. Vsaka popisana oseba se je lahko svobodno odločila o maternem jeziku. Zato smo klasifikacijo, veljavno v preteklih popisih, dopolnili z novimi odgovori, med katerimi so tudi črnogorski, bosanski in bošnjaški jezik. Podatke zadnjih dveh prikazujemo združeno kot bosanski jezik. V klasifikaciji za prikazovanje podatkov smo obdržali tudi srbsko-hrvaški jezik, ker je bil med navedenimi odgovori še vedno zelo številčen« (SURS 2002).

v letu 2011 podatki o jezikovni strukturi prebivalstva Slovenije ne zbirajo več. S tem smo izgubili zelo pomemben vir podatkov.

Drug dejavnik, ki spreminja jezikovno strukturo prebivalstva Slovenije, je proces asimilacije. Jezik priseljencev se prenaša iz generacije v generacijo predvsem v okviru družine, in sicer na podlagi govornih vzorcev staršev. Kljub pomembnosti jezika v procesu oblikovanja in ohranjanja etnične identitete priseljske skupnosti¹⁰ je pogosto ravno jezik tisti prvi kazalnik, ki se izgubi v prenosu med generacijami (Alba 1990: 94; Waters 1990: 116). Pogosto se zgodi, da pripadniki »tretje generacije« jezika države izvora svojih staršev ne obvladajo več, saj je zelo težko ohranjati jezik med generacijami, če le-ta nima družbene podpore oziroma ustreznega družbenega, ekonomskega in političnega statusa in je njegova raba omejena na krog družine (Fishman 2001). Predvsem je med generacijami priseljencev zaznati trend enojezične asimilacije. Redko se zgodi, da priseljenci in njihovi potomci zares dobro obvladajo hkrati svoj materni jezik in jezik države sprejemnice (Esser 2006: ii).

Priseljski jeziki v izobraževalnem sistemu

Na področju izobraževanja priseljski jeziki v Sloveniji nimajo vidnejšega mesta. Novejša zakonodaja in politični dokumenti sicer (načelno) podpirajo učenje jezikov priseljencev, vendar na izvedbeni ravni zaenkrat ni pretiranega zanimanja, spodbud in možnosti za to. Razlogi so različni in segajo od systemske neorganiziranosti do neinformiranosti priseljencev o možnostih učenja maternih jezikov ali osebne nezainteresiranosti posameznikov, pri čemer je treba poudariti, da je lahko osebni (ne)interes posameznikov, pripadnikov priseljskih skupnosti, pogosto le reakcija na systemske možnosti oziroma ovire, lahko tudi na stigmatizacijo priseljskih jezikov in njihovih govorcev s strani večinskega prebivalstva, ne pa nujno dejanski odraz njihovih potreb ali želja. V nadaljevanju prispevka bodo predstavljeni nekateri empirični podatki o stanju v praksi na tem področju ter o odnosu učiteljev, ravnateljev, priseljencev in njihovih potomcev ter večinskega prebivalstva do učenja oziroma poučevanja maternih jezikov otrok, katerih materni jezik ni slovenščina. Pred tem bomo pregledali še novejšo zakonodajne in politične podlage, ki dajejo formalno osnovo ali spodbudo za vpeljavo učenja omenjenih jezikov v slovenski šolski sistem.¹¹

¹⁰ Jezik ima pogosto osrednjo vlogo pri opredeljevanju etničnosti oziroma oblikovanju etnične skupnosti, simbolizira kulturno dediščino (tudi če ga ne govorijo vsi člani skupnosti) (Edwards 1985) in omogoča osnovo za gradnjo intraskupinske solidarnosti v tem smislu, da imajo posamezniki, ki govorijo skupen jezik, boljši dostop do kulturne dediščine in verjetno tudi močnejšo identifikacijo s skupnostjo.

¹¹ O preteklih zakonodajnih in političnih podlagah ter zgodovinskem razvoju zakonodaje in politike na tem področju je bilo že veliko napisanega na drugih mestih (gl. npr. Kržišnik - Bukić 2011; Medvešek in Bešter 2010a; Bešter in Medvešek 2010), zato se v tem prispevku s tem ne bova podrobneje ukvarjali.

Možnost učenja maternega jezika za učence, katerih materni jezik ni slovenščina, je zagotovljena v slovenski zakonodaji ter v bilateralnih sporazumih in medresorskih protokolih Republike Slovenije z državami, iz katerih prihajajo priseljenci. *Zakon o osnovni šoli* (8. člen) določa, da se

/z/a otroke, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski jezik, /.../ ob vključitvi v osnovno šolo organizira pouk slovenskega jezika in kulture, s sodelovanjem z državami izvora pa tudi pouk njihovega maternega jezika in kulture.

Te zakonske določbe se nanašajo tako na otroke, ki so slovenski državljani, kot na tiste, ki to niso. V nasprotju s tem se zakonska določba, ki od leta 2008 zagotavlja državnoproračunsko financiranje poučevanja (neslovenskega) maternega jezika v osnovnih in srednjih šolah, nanaša zgolj na otroke, ki so tuji državljani (81. člen *Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*).

Učenje maternega jezika otrok priseljencev spodbuja *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*, ki je bila sprejeta maja 2007. Dve leti kasneje so bili ukrepi za spodbujanje učenja maternega jezika predvideni v *Smernicah za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah* (2009). Leta 2011 je bila sprejeta nova *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, ki je prav tako podprla poučevanje maternih jezikov učencev in dijakov, ki jim slovenščina ni materni jezik. Šole naj bi učenje priseljskih jezikov ponujale v obliki izbirnih predmetov po posebnem kurikulumu, upoštevajoč posebne organizacijske pogoje (*Bela knjiga* 2011: 34). Poleg tega naj bi pouk jezikov v slovenskih šolah na ustrezen način (z medkulturnim in večjezičnim ozaveščanjem) vključeval tudi jezike, ki niso del kurikula, so pa prisotni v širšem ali ožjem neposrednem učnem okolju, npr. materni jeziki učencev (*Bela knjiga* 2011: 34–35). Potreba po spodbujanju učenja maternih jezikov priseljencev in drugih jezikovnih manjšin je prepoznana tudi v osnutku slovenskega *Nacionalnega programa za jezikovno politiko 2012–2016*, ki je bil v času pisanja tega prispevka v fazi javne obravnave.

Lahko torej rečemo, da Slovenija na politični in zakonodajni ravni podpira poučevanje in učenje maternih jezikov otrok, ki jim slovenščina ni materni jezik. Kakšna pa je situacija v praksi?

Organizirano učenje jezikov priseljencev v slovenskih šolah je prej izjema kot pravilo in nima ustaljene in sistemsko določene enotne oblike. Izvaja se bodisi kot prostovoljna obšolska dejavnost v okviru kulturnih društev priseljskih skupnosti (šole v ta namen samo odstopijo prostor) bodisi kot fakultativni pouk, posamezne šole pa so v zadnjih letih ponudile učenje nekaterih jezikov priseljencev tudi v obliki izbirnih predmetov v okviru rednega pouka v 7., 8. in 9. razredu.¹² Vendar se

¹² Izbirni predmeti: učni načrti (praviloma tujih jezikov) so pripravljeni kot triletni predmeti. Učenec lahko po enem ali dveh letih izstopi. Z učenjem izbirnega predmeta lahko začne tudi kasneje, če ima ustrezno predznanje. Učni načrt je pripravljen za hrvaščino, makedonščino in srbsščino.

v tem primeru priseljski jeziki poučujejo kot tuji jeziki in, kot opozarjata Požgaj - Hadži in Balažic - Bulc (2005: 38), »učitelji, ki ta predmet poučujejo, še zdaleč niso usposobljeni za poučevanje rojenih govorcev.«

Po podatkih Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport (MIZKŠ) so slovenske osnovne šole v šolskem letu 2011/12 kot izbirne predmete ponujale devet tujih jezikov, med njimi le peščica šol tudi hrvaščino (sedem šol) in srbščino (dve šoli) kot jezika dveh večjih priseljskih skupnosti v Sloveniji.

Izbirni predmet	angleščina	francoščina	hrvaščina	italijansčina	latinščina	nemščina	ruščina	srbščina	španščina
Št. šol	29	93	7	51	4	310	9	2	82
Št. učencev	585	1446	63	1099	45	11.243	69	15	1431

Preglednica 1: Tuji jeziki kot izbirni predmeti v slovenskih osnovnih šolah v šolskem letu 2011/12 (vir: MIZKŠ, maj 2012)

Poleg tega je potekalo učenje maternih jezikov nekaterih priseljskih skupnosti v šolskem letu 2011/12 še na desetih slovenskih osnovnih šolah v obliki fakultativnega pouka. Otroci se na tak način lahko učijo albanškega, hrvaškega in makedonskega jezika. Na šestih osnovnih šolah ta pouk sofinancira MIZKŠ, ostale šole za sofinanciranje v tem šolskem letu niso zaprosile.

Jezik	Šola (št. učencev)	Skupaj št. učencev
albanščina	OŠ Bičevje (24) OŠ Antona Globočnika Postojna (9) OŠ Dragomirja Benčiča - Brkina Hrpelje (10)	43
hrvaščina	Dvojezična OŠ Lendava (10) OŠ Angela Besednjaka Maribor (4) OŠ Šalek (30)	44
makedonščina	OŠ Antona Globočnika Postojna (4) OŠ Dragomirja Benčiča Brkina - Hrpelje (9) OŠ Nove Fužine (3) OŠ Milojke Štrukelj Nova Gorica (18)	34

Preglednica 2: Fakultativni pouk maternih jezikov in kultur v slovenskih osnovnih šolah v šolskem letu 2011/12 (vir: MIZKŠ, maj 2012)

Po podatkih MIZKŠ fakultativni pouk hrvaškega jezika v šolskem letu 2011/12 poteka tudi na dveh srednjih šolah: na Dvojezični srednji šoli Lendava, kjer ga obiskuje šest dijakov, in na Gimnaziji Maribor, kjer ga obiskuje dvanajst dijakov.

Število šol, ki svojim učencem/dijakom ponujajo možnost učenja njihovega maternega jezika, če ta ni slovenščina, ni veliko, se pa z leti postopno povečuje.¹³

¹³ Za več podatkov o poučevanju maternih jezikov priseljencev na slovenskih šolah v preteklih šolskih letih gl. npr. Vižintin 2010; Bešter in Medvešek 2010; Medvešek in Bešter 2010a.

Podobno velja za število učencev, ki se učijo teh jezikov. Poleg bolj naklonjene zakonodaje k temu verjetno prispeva tudi spremenjeno ozračje v družbi, ki postopno postaja bolj pozitivno (ali vsaj manj negativno) naravnano do jezikov bivše Jugoslavije, kar ugotavljajo tudi drugi avtorji (gl. npr. Kržišnik - Bukić 2011: 128; Požgaj - Hadži, Balažic - Bulc in Miheljak 2009: 30, 39; Požgaj - Hadži in Balažic - Bulc 2005: 33). Kljub temu so zadržki do učenja teh jezikov, ki so jih zaznale empirične raziskave v preteklih letih in jih predstavlja v nadaljevanju prispevka, še vedno prisotni.

V anketi, izvedeni leta 2006 med 45 osnovnimi šolami v Mestni občini Ljubljana, v kateri smo šole spraševali o njihovi ponudbi učenja jezikov z območja nekdanje Jugoslavije, se je izkazalo, da velika večina osnovnih šol ni izvajala pouka omenjenih jezikov (izjema sta bili dve šoli). Na večini šol o tem niso niti razmišljali, niso opazili interesa, niso dobili pobud niti niso imeli ustreznih učiteljskih kadrov, če bi do takih pobud prišlo. Na nekaj osnovnih šolah so že ponudili učenje omenjenih jezikov (na šestih hrvaščino, na dveh srbščino, na eni srbohrvaščino in na treh različne »jugoslovanske« jezike), a je bil interes za njihovo izvedbo med učenci premajhen ali sploh nikakršen. Ravnatelji so povedali, da se učenci bolj zanimajo za učenje svetovnih jezikov, kot so npr. angleščina, francoščina in španščina, in da »jugoslovanski« jeziki zanje niso zanimivi. Nekaj staršev pa je ob omembi možnosti učenja teh jezikov izrazilo tudi nestrinjanje in odpor (Komic, Medvešek in Roter 2007: 229–230).

V raziskavi, ki je bila opravljena ob nastajanju *Bele knjige o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, je bilo ravnateljem, učiteljem in staršem zastavljeno vprašanje o tem, ali bi morala šola ponuditi dodatne ure pouka za učenje materinščine za učence, katerih materni jezik ni slovenščina. Medtem ko je večina ravnateljev (59,6 %) to zamisel podpirala, pa je večina učiteljev in staršev (približno dve tretjini vsakih) menila, da šoli ni treba organizirati dodatnega pouka za učenje materinščine za učence, katerih materni jezik ni slovenščina (*Bela knjiga* 2011: 139).

V nasprotju z zgoraj omenjenimi mnenji predstavnikov (pretežno) večinskega prebivalstva so priseljenci in njihovi potomci z območja nekdanje Jugoslavije v raziskavi PSIP,¹⁴ izvedeni leta 2003, izrazili željo po učenju maternega jezika. Večina od 1163 anketiranih (55 %) je menila, da bi bilo dobro, da bi se otroci učili tudi jezik enega od staršev, če ta ni slovenščina. Da takšno učenje ni potrebno in da je pomembnejše znanje slovenskega jezika, je menilo le 14 % vprašanih. Hkrati je 27 % anketirancev menilo, da je pomembnejše znanje svetovnih jezikov in da naj bi se otroci namesto jezika svojih staršev raje učili jezike, kot sta angleščina in nemščina. Sodelujoče v raziskavi smo spraševali tudi po načinu ureditve učenja jezika otrok, ki jim slovenščina ni materni jezik. Največ anketirancev (33 %) je

¹⁴ Projekt *Percepcije slovenske integracijske politike* (PSIP) je potekal v okviru ciljnega raziskovalnega programa Konkurenčnost Slovenije 2001–2006. Več o projektu: <<http://www.inv.si/Dokumenti/dokumenti.aspx?iddoc=352&idmenu=114&lang=slo>>. (Dostop 14. 5. 2012.)

menilo, da se lahko otroci jezika naučijo doma. Polovica anketiranih je menila, da bi moralo biti otrokom omogočeno učenje (neslovenskega) maternega jezika v šolah – bodisi kot izbirni predmet v okviru rednega programa (22 %) bodisi kot dodatna šolska dejavnost (27 %). 11 % vprašanih pa je menilo, da bi moralo učenje jezikov priseljencev potekati v okviru društev posameznih etničnih/narodnih skupnosti. Le 2 % vprašanih sta zagovarjala idejo o ustanavljanju lastnih šol (Roter 2007: 322–324). Pri tem kaže izpostaviti podatek, da je bil med anketiranci mlajše generacije (do 30 let) delež tistih, ki so podpirali učenje maternega jezika, kar 70 %.

Tudi v raziskavi Družbena vključenost/izključenost potomcev priseljencev v Sloveniji (2005–2007)¹⁵ so potomci priseljencev izrazili interes za učenje svojih maternih jezikov. Na vprašanje, ali bi se v šoli učili jezik svojih staršev, če bi bil organiziran kot izbirni predmet, so odgovarjali sledeče:

Intervjuvanka, 1978, srednješolska izobrazba:

Ja. Sigurno. Govoriti znam, pišem pa slabo. Moraš imeti posluš za mehki č. Pravzaprav pisati sploh ne znam prav.

Intervjuvanka, 1985, srednješolska izobrazba:

Po mojem bi se ga učila. Samo odvisno, kaj bi se učili. Če bi se osnove, potem bi mi mogoče bilo malo brez zveze. Če bi pa šli bolj v detajle, na primer zgodovina ... to bi mi bilo pa kar zanimivo.

Intervjuvanec, 1981, visoka izobrazba:

Brat je hodil vso osnovno šolo v osamosvojeni Sloveniji. On bi srbski jezik izbral zgolj, če bi mu oče tako rekel. Se pravi sam otrok iz ne vem kakšnega nagnjenja jaz mislim, da se ni sposoben pri sedmih letih odločiti, ali se bo učil srbskega jezika. Zdaj, ali je to dobro? Seveda, da je dobro, danes je dobro, da znaš pet, šest, sedem jezikov in da sklepaš biznis, karkoli že v službi potrebuješ ali osebno. Mislim, da možnost vsekakor je prav, da obstaja. Če je le možno, če je šola pripravljena zbrati denar in poiskati primernega učitelja – ne nekoga, ki nima drugega za delat, pa bo tam zaflikal par ur – potem, zakaj pa ne. Sploh mogoče, da se to ponudi kot neka dodatna vsebina, ker je to vse zelo dobro institucionalizirano, izbirno. ... naj hodijo tudi slovenski otroci in naj se učijo tujega jezika ... ne vem, če gre zdaj to pedagoško skupaj. Naj ta možnost obstaja za skupino ljudi, ki se za to odloči brez kakršnekoli podlage, zgolj iz interesa, ali pa iz neke podlage izvora družine.

Pogosto – to so pokazali tudi izsledki raziskave PSIP – imajo potomci priseljencev dokaj dobro razvito slušno razumevanje in govorno sposobnost v maternem jeziku, manj pa obvladajo pisanje in branje. Mnogi med njimi so motivirani za učenje teh jezikov in izboljšanje svojih jezikovnih kompetenc. Želje sorazmerno velikega deleža priseljencev in njihovih potomcev po učenju oziroma izpopolnjevanju materinščine zaznavajo tudi druge raziskave v Sloveniji (Žitnik Serafin 2008: 149). Zato na prvi pogled preseneča majhen izkazan interes učencev za učenje teh

¹⁵ Več o raziskavi Družbena vključenost/izključenost potomcev priseljencev v Sloveniji (2005–2007): <<http://www.inv.si/Dokumenti/dokumenti.aspx?iddoc=285&idmenu1=114&lang=slo>>. (Dostop 9. 5. 2012.)

jezikov v obliki izbirnih predmetov ali v obliki dodatnega pouka v šolah. Vendar, kot sva omenili že na začetku, odločitev za učenje (neslovenskega) maternega jezika v šoli ni odvisna le od intimne želje učencev (ali njihovih staršev), temveč je močno povezana tudi z drugimi, zunanjimi dejavniki. Eden od njih je lahko stigmatizacija.

So pa med priseljenci in njihovimi potomci tudi takšni, ki ne čutijo potrebe po formalnem učenju maternega jezika in menijo, da se ga otroci dovolj naučijo že doma, od staršev, v šoli pa dajejo prednost učenju slovenščine in drugih (svetovnih) jezikov. Iz raziskave PSIP 2003 je razvidno, da takšno stališče v večjem deležu podpirajo nižje izobraženi (anketiranci z osnovno ali srednjo strokovno šolo), podpora učenju maternih jezikov pa narašča s stopnjo izobrazbe anketirancev (Medvešek 2007a: 360). Na vprašanje, ali bi se v šoli učili jezik svojih staršev, če bi bil organiziran kot izbirni predmet, je eden od intervjuvancev (1987, poklicna šola) odgovoril:

Zdaj sem se glih navadil na slovenščino. Imel sem tri zaključeno slovenščino. Ne bi ga vzel. V Bosni sem imel srbohrvaščino štiri. Sem bil bolj priden, imel sem domače naloge, znal sem snov ...¹⁶

Na tem mestu velja omeniti, da nesorazmerje med večinsko izraženimi željami priseljencev in njihovih potomcev po ohranjanju maternega jezika na eni strani ter majhnim deležem tistih, ki dejansko naredijo kaj za ohranjanje svojega jezika, na drugi strani ni značilno le za Slovenijo in za priseljence z območja nekdanje Jugoslavije. Podobno situacijo zaznavajo raziskave tudi drugod po svetu (gl. npr. Glenn in de Jong 1996: 251).

Priseljski jeziki na področju kulture

Kulturo v širšem pomenu razumemo kot skupke med seboj povezanih korpusov znanja o komuniciranju, vsakodnevnih življenjskih praksah, ekonomiji, organizaciji družbenih odnosov itd., ki so entitete, zakoreninjene v dejavnostih in se prenašajo med generacijami kot relativno samostojni kulturni sistemi ali sistemski kulturni vzorci (Kroeber in Kluckhohn 1963). Kultura v svojem širšem pomenu se ohranja z medgeneracijskim prenosom. Treba je upoštevati, da dogodek preselitve priseljenca oziroma njegovo družino postavi v nove okoliščine, ki pomenijo naglo in globoko družbeno-kulturno spremembo. Z novim življenjem v državi sprejemnici se prekine običajen medgeneracijski prenos kulture, del katere je tudi jezik, prekinejo se do tedaj obstoječe vertikalne in horizontalne poti prenosa kulture in se vzpostavijo nove (Berry idr. 1992). Čeprav družina in s tem vertikalni medgeneracijski prenos ostajata ključna za ohranjanje izvirne kulturne dediščine, jezika itd., nadaljnje ohranjanje etničnih kazalnikov ni odvisno samo

¹⁶ Intervju iz raziskave Družbena vključenost/izključenost potomcev priseljencev v Sloveniji (2005–2007).

in predvsem od družine, temveč še od drugih sekundarnih medijev socializacije ter vrste drugih dejavnikov, kot so demografska struktura priseljske skupnosti ter ekonomski, kulturni, politični pogoji in okoliščine, torej družbeni kontekst. Ob tem je treba še dodati, da v priseljskih skupnostih horizontalni kulturni prenos večinoma predstavlja proces učenja in sprejemanja kulture in jezika okolja v državi sprejemnici, ki poteka predvsem s pomočjo stikov z vrstniki in v procesu vzgoje in izobraževanja ter preko medijev (Medvešek 2007a: 336–338).

Izvemši družinsko življenje, se priseljski jeziki največ uporabljajo ravno v okviru kulturnih (društvenih) dejavnosti. V Sloveniji delujejo številna kulturna društva priseljencev, ki organizirajo različne dogodke in izvajajo različne aktivnosti v priseljskih jezikih¹⁷ (dramske predstave, glasbeni koncerti, folklorni nastopi, izdajanje knjig in časopisov, likovne in fotografske razstave, razna predavanja, tečaji priseljskih jezikov¹⁸). Večina kulturnih društev je nastala kmalu po osamosvojitvi Slovenije. Njihovo število pa še narašča. Kulturna društva, ki združujejo posameznike glede na njihovo etnično pripadnost ali izvor, ponujajo prostor in omogočajo priložnosti za medsebojno druženje, izmenjavo informacij, ustvarjanje socialne mreže, utrjevanje solidarnosti, ohranjanje specifičnih kulturnih elementov, tradicij, jezika in ne nazadnje tudi negovanje vezi z državo izvora. Vedno več kulturnih društev se predstavlja tudi na svetovnem spletu v jezikih priseljskih skupnosti.

Raba priseljskih jezikov na področju kulturnih dejavnosti ni le ustavno zagotovljena pravica vsakega posameznika,¹⁹ pač pa sta spodbujanje in omogočanje uresničevanja te pravice tudi del slovenske kulturne politike in zakonodaje. V *Resoluciji o nacionalnem programu za kulturo 2008–2011* je zapisano, da bo slovenska kulturna politika podpirala rabo jezikov manjšinskih etničnih skupin v Sloveniji na področju medijev in kulturnih dejavnosti, izpostavljena pa je tudi podpora njihovim jezikovnim projektom. Ta podpora pa ni več tako eksplisitno zapisana v osnutku še ne sprejetega *Nacionalnega programa za kulturo 2012–2015* (2011). Kulturne projekte priseljencev, ki vključujejo tudi projekte v njihovih maternih jezikih, Republika Slovenija financira preko javnih razpisov in pozivov. To financiranje je bilo do leta 2009 v pristojnosti Ministrstva za kulturo,²⁰ leta 2010 pa je ta pristojnost prešla na Javni sklad RS za kulturne dejavnosti (JSKD). Pravna podlaga za financiranje projektov manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev je zapisana v *Zakonu o uresničevanju javnega interesa na področju kulture*

¹⁷ Več o kulturnih društvih in kulturnem udejstvovanju priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije gl. npr. Medvešek 2007b; Kržišnik - Bukić 2003, 2008; Baltić 2009.

¹⁸ Na primer Arabski klub v Sloveniji organizira šolo arabskega jezika za otroke svojih članov; makedonska društva v Sloveniji sodelujejo pri organizaciji pouka makedonskega jezika na posameznih šolah po Sloveniji.

¹⁹ *Ustava Republike Slovenije*, 61. člen (izražanje narodnostne pripadnosti): »Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo.«

²⁰ Več o tem gl. Žagar 1998.

(ZUJIK).²¹ Vendar pa je v praksi višina sredstev, namenjenih financiranju kulturnih projektov »drugih manjšinskih skupnosti in priseljencev v RS«,²² precej manjša od izraženih potreb in, kot opozarjajo tudi drugi (gl. Kržišnik - Bukić 2008; Žitnik Serafin 2008: 157–161), močno nesorazmerna s finančnimi sredstvi, namenjenimi uradno priznanim (»avtohtonim«) manjšinam v Sloveniji. Priseljenske skupnosti opozarjajo tudi na to, da bi bolj kot projektno financiranje posameznih umetniških del oziroma projektov potrebovale kontinuirano financiranje delovanja društev, kar bi šele omogočalo ohranjanje in razvoj jezika, tradicij, kulture. V povezavi s tem velja poudariti, da je delovanje kulturnih društev amatersko in poteka večinoma na podlagi prostovoljnega dela ozkega kroga posameznikov. Zato je razumljiva izražena potreba po infrastrukturni podpori, ki bi prispevala k dvigu kakovosti njihovega delovanja. Opozarjajo pa tudi na zapletenost postopkov za pridobitev finančnih sredstev iz državnih virov, ki omejuje ustvarjanje in kulturno udejstvovanje v priseljskih jezikih (gl. npr. Ivanjko 2007: 60).

Kulturni dogodki, ki jih organizirajo priseljenske skupnosti, odpirajo možnosti za uporabo priseljskih jezikov v javnem prostoru. Ker se jih v večjem številu običajno udeležujejo pripadniki priseljskih skupnosti, se v takšnem okolju lahko bolj spontano in sproščeno odvija komunikacija v njihovih maternih jezikih. Izziv za prihodnost pa ostaja, kako na takšne prireditve privabiti več pripadnikov večinskega prebivalstva, da bi se na ta način spodbudili tesnejši medkulturni stiki, spoznavanje in sodelovanje med različnimi skupnostmi in da bi večjezičnost v javnih prostorih postala sprejeta tudi v praksi. Eden od načinov, kako se približati omenjenemu cilju, bi lahko bila organizacija takšnih kulturnih dogodkov v/na osrednjih prireditvenih prostorih v določenem kraju, zaradi česar bi bili ti dogodki bolj vidni in vabljeni tudi za večinsko prebivalstvo (McDermott 2011: 207).

Med kulturne dejavnosti, v katerih se uporabljajo priseljski jeziki, sodi tudi literarno ustvarjanje. V Sloveniji živi in ustvarja kar nekaj priseljskih književnikov, ki pišejo in objavljajo dela v svojem maternem jeziku.²³ JSKD že od leta 1979 prireja srečanja manjšinskih pesnikov in pisateljev, ki pišejo predvsem v svojem maternem jeziku. Ta srečanja od leta 2003 potekajo pod naslovom *Sosed tvojega brega* (Žitnik Serafin 2008: 76). Izbrana literarna besedila, ki so predstavljena na tem srečanju, so objavljena v reviji *Paralele*, ki jo prav tako enkrat letno izdaja JSKD. Manjšinski oziroma priseljski avtorji pa svoja dela objavljajo tudi v *Locutiu* (prvi slovenski literarni *on-line* reviji), v posameznih zbornikih in antologijah priseljskih avtorjev, pa tudi v knjižni zbirki *Oglej*, ki jo izdaja Mariborska literarna družba (Žitnik Serafin 2008: 78).

²¹ *Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture (ZUJIK)* v 65. členu kot nalogo države opredeljuje tudi financiranje kulturne integracije manjšinskih skupnosti in priseljencev, »če njihovi kulturni programi oziroma projekti presegajo lokalni pomen«. Financiranje kulturne integracije manjšinskih skupnosti in priseljencev pa je tudi naloga občin (66. člen *ZUJIK*).

²² Takšno poimenovanje se uporablja v razpisih za financiranje kulturnih projektov omenjenih skupnosti, ki jih je v preteklosti razpisovalo Ministrstvo za kulturo, zdaj pa Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

²³ Več o literarnem ustvarjanju priseljencev v Sloveniji gl. Žitnik Serafin 2008: 75–108.

Priseljenjski jeziki in religija

Priseljenjski jeziki se v Sloveniji uporabljajo tudi pri verskih obredih. *Zakon o javni rabi slovenščine*, ki sicer zapoveduje uporabo slovenskega jezika na vseh področjih javnega življenja v Republiki Sloveniji, za jezike verskih obredov in opravil ne velja (4. točka 2. člena *Zakona o javni rabi slovenščine*). V Sloveniji je do leta 2012 svoje delovanje prijavilo 43 verskih skupnosti, med njimi so: Srbska pravoslavna cerkev, Metropolija zagrebško-ljubljanska (1976), Islamska skupnost v Sloveniji (1976), Makedonska pravoslavna skupnost v Republiki Sloveniji »Sveti Kliment Ohridski« (1994) in Slovenska muslimanska skupnost (2006). Hrvaška skupnost pa je ustanovila hrvaške katoliške misije, ki so del Katoliške cerkve v Sloveniji. Tako na primer Hrvaška katoliška misija v Sloveniji skrbi za maše v hrvaškem jeziku ob nedeljah in praznikih v Ljubljani, Mariboru, Novem mestu in občasno tudi v Portorožu (Žajdela 2009). Hrvaške katoliške misije delujejo v Ljubljani, Mariboru in Novem mestu. Najstarejša je tista v Ljubljani, ki že vrsto let organizira tudi verouk v hrvaškem jeziku za učence osnovnih in srednjih šol, zborovske vaje in tečaje hrvaškega jezika. Ustanovljena je bila leta 1986, sedež ima v frančiškanski cerkvi na Prešernovem trgu, kjer pa razen formalnega naslova dejansko nima zagotovljenih prostorov za uradovanje. Enkrat na leto izdajajo tudi informativni bilten *Izlazak* (Prpa 2011: 25).

Tudi Islamska skupnost v Sloveniji pri bogoslužju uporablja manjšinske jezike. Del islamskega bogoslužja se v skladu z islamskimi pravili opravlja v arabščini, del pa se lahko izvaja v jeziku ljudi, ki prisostvujejo molitvi. In ker je v Sloveniji večina (90 %) muslimanov s področja Bosne in Hercegovine, se večinoma uporablja bosanski jezik. Vsa uradna dokumentacija in korespondenca znotraj islamske skupnosti se vodita v slovenskem jeziku (Kalčič 2004: 279–280). Tudi spletna stran Islamske skupnosti v Sloveniji je v slovenščini. Bosanski jezik se uporablja pri verouku, ki ga Islamska skupnost organizira za otroke in odrasle v različnih krajih po Sloveniji. Se pa postopno dela na tem, da bi se poleg bosanskega uporabljal tudi slovenski jezik. Kot je v intervjuju s Špelo Kalčič (2004: 280) že leta 2003 povedal bivši mufti Osman Đogić, je

/g/lede na opisano situacijo /.../ lingvistična podoba znotraj Islamske skupnosti precej pisana. Imamo npr. tudi drugo generacijo muslimanov, ki ji je za razliko od prve generacije slovenski jezik bližji kot bosanski. Sam se zaenkrat ravnam glede na večino, vendar pa se dela na tem, da se prične uporabljati slovenski jezik v situacijah, ki z vidika islamskega prebivalstva to dopuščajo. Položaj slovenskega in bosanskega jezika je, kar se islama tiče, popolnoma enak.

O rabi bosanskega jezika pri islamskih verskih obredih in verouku smo se pogovarjali z intervjuvancema (priseljencema iz Bosne in Hercegovine) v raziskavi IDTDS:²⁴

²⁴ Raziskava je potekala v okviru projekta *Integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji*. Podatki o uporabljenih metodah in rezultatih raziskave so dostopni na spletni strani Inštituta za narodnostna vprašanja <<http://www.inv.si/>> in v znanstveni monografiji z naslovom *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* (Medvešek in Bešter 2010b).

Intervjuvanec 4, 1973, srednja šola:

/.../ ta starejša /hči, op. avt./ obiskuje verouk, ki je organiziran tu v Škofji Loki, ko imamo recimo hodža, ta verski poglavar islamske skupnosti, in je tudi džamija in ob vikendih jim zada kako molitev, da se nauči, ker molitve so v arabščini ...

Intervjuvanka 3, 1978, srednja šola:

Ampak je tudi prevod, tako da ona ve, kaj to pomeni ... Ampak je prevod, prevod je dejansko v bosanščini, samo je /.../ tud povedal, da bodo sedaj kar v slovenščini začeli take prevode, ker je Koran že v slovenščini ... tako da bodo tudi začeli ... to so naši otroci ...

Intervjuvanec 4, 1973, srednja šola:

Zaradi tega, ker dobiva npr. še otroke, ki so iz Makedonije, iz Črne gore, lahko pa pride kakšen iz kakšne druge države, isto islamske veroizpovedi, in on pozna svoj jezik in slovensko se nauči ... do sedaj je pa nekako...

Intervjuvanka 3, 1978, srednja šola:

Ne moreš ti vsakemu otroku razlagat v bosanščini ...

V Srbski pravoslavni cerkvi se uporablja srbski jezik, tako pri bogoslužju kot pri različnih drugih aktivnostih, ki jih organizira srbska pravoslavna skupnost. Pomemben mejnik v ustvarjanju možnosti za uporabo srbskega jezika v javnem prostoru predstavlja izgradnja kulturno-pastoralnega centra ob pravoslavni cerkvi sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. Center, ki ga je srbska pravoslavna skupnost tudi ob finančni pomoči Republike Slovenije začela graditi leta 2008, sicer še ni povsem dokončan, vseeno pa v njem že potekajo različne dejavnosti, od verouka, pouka srbskega jezika, zgodovine, književnosti in srbske kulture do folklornih dejavnosti (Krajčinović 2011).

Priseljski jeziki in mediji

Množični mediji imajo tudi v sodobnih razmerah pomembno vlogo pri standardiziranju jezika in njegovem obnavljanju (Eriksen 1993). Vedno več skupin prebivalstva, med njimi tudi priseljske skupnosti, izraža določena pričakovanja o svoji medijski pokritosti oziroma prisotnosti v medijih. Pregled slovenske zakonodaje pokaže, da

/p/romocija slovenske družbe, v katero bi bile kot poseben segment uvrščene tudi »nove« etnične skupnosti, ter prizadevanja medijev za integracijo imigrantov, ki nujno predpostavlja ohranjanje jezika in kulture pripadnikov teh skupnosti, ni opredeljena kot javni interes na področju medijev. (Komac 2007a: 377.)

Zakon o medijih v posameznih določbah obravnava zgolj zaščito slovenskega jezika ter jezikov italijanske in madžarske skupnosti, ni pa v njem zaslediti omembe jezikov priseljencev. Tako tudi med vsebinami, ki sta jih dolžna spremljati nacionalna javna radio in televizija Slovenije, ni mogoče zaslediti trdnejše zaveze, da naj se spremljajo oziroma objavljajo teme, ki zadevajo položaj, potrebe in ustvarjanje pripadnikov priseljskih skupnosti in njihovih potomcev, kot je ta, da je v 4. členu *Zakona o Radioteleviziji Slovenija* zapisano, da se v programih

RTV Slovenija podpira širjenje vednosti o drugih kulturah, ki so zastopane v Sloveniji, in njihovih predstavnikih.²⁵ Zato je za razpravo o pomenu medijev v povezavi z jeziki priseljencev zlasti relevanten pregled obsega in vrst medijev, ki nastanejo v lastni produkciji priseljskih skupnosti in v njihovem jeziku. Število tovrstnih medijev je relativno majhno, saj je medijska produkcija priseljskih skupnosti v veliki meri odvisna od prostovoljnega dela posameznikov ob skromni finančni podpori države (JSKD). Priseljske skupnosti nimajo svojih oddaj ne na javni televiziji in tudi ne na lokalnih televizijskih postajah, v katerih bi se lahko afirmiral priseljski jezik. Imajo pa oddaje v priseljskih jezikih na nekaterih lokalnih radijskih postajah.²⁶ V zadnjih letih se je povečalo tudi število tiskanih medijev. V večini primerov so to različna društvena glasila, ki izhajajo enkrat ali večkrat letno in so napisana v jezikih priseljskih skupnosti.²⁷ Že prej pa sva omenili, da ima velik del društev, ki so jih ustanovile priseljske skupnosti, tudi predstavitvene strani na svetovnem spletu v priseljskih jezikih.

Empirični podatki, ki smo jih zbrali pri raziskavi PSIP, kažejo, da je med anketiranci televizija najbolj spremljani medij.²⁸ Ne glede na to, ali gre za televizijo, radio ali tiskani medij, pa je iz izsledkov raziskave PSIP mogoče razbrati, da priseljenci, še bolj pa njihovi potomci, spremljajo predvsem večinske medije, dosti manj spremljajo medije držav izvora oziroma držav izvora svojih staršev.

²⁵ *Zakon o Radioteleviziji Slovenija*, ki je bil sprejet v Državnem zboru oktobra 2010, vendar zavržen na referendumu decembra istega leta, je vključeval tudi zavezo o pripravljanju programov za priseljske skupnosti.

²⁶ Potrebo po zagotavljanju medijskega prostora bosansko/črnogorsko/hrvaško/srbsko govorečim prebivalcem je kot prva prepoznala ljubljanska radijska postaja Radio Študent, ki je že leta 1991 začela s predvajanjem oddaje *Nisam ja odavde*. Sledil ji je Mariborski radio Študent (MARŠ). V letu 2012 Radio Študent v okviru prenovljene programske sheme in projekta *Tudi to je Slovenija 2012* predvaja sklop oddaj, namenjenih predstavitvi problemov različnih priseljskih skupin v Sloveniji ter promoviranju in spoznavanju njihovih kultur in jezikov, npr. oddaje *Podalpski selam* (vsako drugo soboto; oddaja poteka v bosanskem jeziku), *Viza za budućnost* (enkrat mesečno; oddaja je delno v bosanskem jeziku), *Kontrola leta* (vsako drugo nedeljo), nastale pa so tudi nove oddaje, kot npr. *Tu je Afrika* (vsako drugo nedeljo; oddaja poteka v angleščini in slovenščini) ter oddaje *Tudi to je Slovenija*, v katerih bodo soočali mnenja priseljencev in večinskega prebivalstva (Radio Študent), <<http://www.radiostudent.si/tudi-to-je-slovenija-2012>>. (Dostop 18. 6. 2012.)

²⁷ Bošnjaška kulturna zveza Slovenije od leta 2000 izdaja časopis *Bošnjak*, društvo Sandžak izdaja od leta 2004 glasilo *Glas Sandžaka*, društvo Srbska skupnost izdaja od leta 2000 časopis za kulturo *Beseda*, Združenje srbskih književnikov v Sloveniji izdaja revijo *Otadžbina*, Srbsko kulturno društvo Maribor izdaja od leta 2000 glasilo *Kontakt*, Kulturno društvo Brdo (Kranj) izdaja časopis *Naš glas*, Srbsko kulturno-prosvetno društvo Sveti Sava (Kranj) izdaja časopis *Svetosavec*, Kulturno društvo Mihajlo Pupin (Ljubljana) izdaja časopis *Mostovi*, Srbsko humanitarno društvo Desanka Maksimović od leta 2003 izdaja glasilo društva *Naša reč*, Hrvaško kulturno društvo v Mariboru izdaja svoje glasilo, Makedonsko kulturno društvo Ilinden Jesenice je izdajalo mladinski časopis *Deteljica*, Makedonsko kulturno društvo sv. Ciril in Metod izdaja časopis *Naše sonce* itd.

²⁸ S potrebo po zagotavljanju medijskih vsebin v maternih jezikih priseljskih skupnosti »so se sredi devetdesetih let soočali operaterji kabelskih omrežij, saj so jim samoorganizirane skupine stanovalcev posameznih naselij v Ljubljani in drugih večjih slovenskih mestih začele pošiljati peticije za uvrstitev posameznih srbskih, bosansko-hercegovskih, pozneje tudi makedonskih, črnogorskih in kosovskih satelitskih televizijskih programov v obstoječo programske sheme. V svojih zahtevah so bile te skupine naročnikov večinoma uspešne« (Baltić 2011).

Kakšen pa je odnos priseljencev in njihovih potomcev do priseljske medijske produkcije? Raziskava PSIP je pokazala, da je število tistih, ki segajo po medijih, ki jih pripravljajo priseljske skupnosti same, skromno. Podobno ugotavlja avtor oddaje *Podalpski selam*, ko pravi, da

/.../ primarna ciljna publika oddaje ne posluša v večjem številu oziroma jo posluša zgolj občasno. /.../ Gledano v celoti lahko rečemo, da je oddaja Podalpski selam prepoznavna v glavnem le pri stalni publiki *Radia Študent*, ki je seveda predvsem slovenske etnične pripadnosti. Na podlagi stalnih stikov z bošnjaško skupnostjo bi težko trdil, da se je oddaja razvila v širše prepoznavno oddajo za tukajšnje Bošnjake. (Baltić 2011.)

V raziskavi PSIP je na vprašanje »Kako naj bi po vašem mnenju prebivalci Slovenije, katerih materni jezik ni slovenski, imeli zagotovljeno pravico do obveščanja v svojem jeziku?« polovica vseh vprašanih odgovorila, da zadošča informiranje v slovenskem jeziku, 42 % jih je bilo mnenja, da naj se ta pravica izvaja v okviru nacionalnih medijev, le 6 % vprašanih pa je odgovorilo, da naj bi se ta pravica zagotavljala v lastnih medijih (Roter 2004: 260).

Priseljski jeziki na trgu dela

Iz statističnih podatkov (Medvešek, Brezigar in Bešter 2009) je razvidno, da med populacijami priseljencev, potomcev priseljencev in nepriseljenim (večinskim) prebivalstvom obstajajo določene, čeprav ne znatne razlike glede dejavnikov, kot so status aktivnosti,²⁹ poklicna struktura in izobrazbena struktura, ki opredeljujejo njihov položaj na trgu dela. Vidne so tudi razlike tako med populacijama priseljencev in potomcev priseljencev kot tudi med različnimi etničnimi skupinami znotraj omenjenih populacij. Pojasnjevanje razlik med posameznimi skupinami terja razmislek o kompleksnem naboru različnih dejavnikov, ki lahko vplivajo na položaj posameznikov in skupin na trgu dela. Statistične podatke velja dopolniti s percepcijami priseljencev in njihovih potomcev glede njihovega vključevanja na trg dela. V raziskavi PSIP so anketiranci med različnimi področji vsakdanjega življenja v največjem deležu izbrali ravno področji zaposlovanja in odnosov na delovnem mestu kot tisti dve, na katerih v največji meri doživljajo neenako obravnavo zaradi svoje etnične pripadnosti. Evidentirane razlike so posledica različnih dejavnikov, med katerimi lahko omenimo etnično diskriminacijo, razlike v človeškem, kulturnem in socialnem kapitalu. Pomemben del človeškega oziroma kulturnega kapitala so tudi jezikovne kompetence priseljencev in njihovih potomcev. Zlasti znanje slovenskega jezika se kaže kot

²⁹ Aktivno prebivalstvo po definiciji Statističnega urada Republike Slovenije vključuje delovno aktivno prebivalstvo (zaposlene in samozaposlene osebe) in brezposelne osebe. Neaktivno prebivalstvo pa so osebe, stare 15 let ali več, ki ne sodijo med delovno aktivno prebivalstvo ali brezposelne osebe. To so otroci, dijaki, študentje, starejši od 15 let; upokojenci; gospodinje; osebe, ki so nezmožne za delo zaradi starosti, bolezni in invalidnosti; osebe na prestajanju kazni; druge osebe.

relevanten dejavnik za uspešno vključevanje priseljencev (tudi tistih, ki že imajo slovensko državljanstvo) na trg dela (Medvešek, Brezigar in Bešter 2009; Roter 2007). Nekateri intervjuvanci npr. opozarjajo, da se brez »ustreznega« znanja slovenščine kljub znanju drugih tujih jezikov (angleščina, francoščina) v Sloveniji sploh ni mogoče zaposliti (Brezigar 2010: 165).

Intervjuvanec 7, 1973, srednja šola:

No, vsaka država ima svoj sistem, kako priti do zaposlitve. Najprej sem si priskrbel dovoljenje /osebno delovno, op. avt./ /.../. Po tem, ko sem pridobil dovoljenje, sem se registriral na Zavodu za zaposlovanje, kjer so iskali službo za mene, a je niso našli. Problem je bil, saj te nihče noče zaposliti, če ne govoriš slovenščine. To, da nisem mogel najti zaposlitve zaradi jezika, se mi je zdel velik problem. Zavod me je vpisal na tečaj slovenščine, kar sem tudi opravil. To ni bilo na Filozofski fakulteti. Najprej sem bil vpisan na »Eurošolo« za tri mesece, potem pa je bila še ena šola za Bežigradom, kamor sem hodil kar nekaj časa. To sem končal in naredil izpit za slovenščino za tujce na FF /Filozofski fakulteti, op. avt./. Po tem sem našel zaposlitev.

Za priseljence je znanje slovenščine zagotovo zelo pomembno za zaposlitev. Izjema so morda specifični profili, kot npr. vrhunski strokovnjaki, športniki itd. Znanje slovenskega jezika tudi ni nujno pogoj za vstop na trg dela v specifičnih gospodarskih panogah. Takšne izjeme so gradbeništvo in druge gospodarske panoge, ki vključujejo velik del nizko kvalificiranih in slabo plačanih delovnih mest.

Intervjuvanec 4, 1973, srednja šola:

/.../ ker se to gradbeniki zelo težko naučijo, ker tudi uradni jezik v gradbeništvu je srbohrvaščina ... tud zato, ker sem imel bolnike, ki so bili pri meni, pa vidim, da mu je ime recimo Franc ali Jožef, in z mano govori srbohrvaško ... Pa sem rekel, gospod, zakaj govorite z mano srbohrvaško ... Pa pravi, 30 let sem v gradbeništvu, in jaz bolj znam srbohrvaško, ker tam vsi govorijo srbohrvaško ... In se on, kot poslovodja, mu je bolj enostavno, da se naučijo, kot da vsakemu potem razlaga, pa še prevaja, kaj je rekel ... No, dobro, to je malo heca vmes, ampak te stvari se tudi dogajajo ...

Znanje priseljskih jezikov lahko v gospodarstvu pomeni tudi določeno prednost. Priseljenci in njihovi potomci so z znanjem slovenščine in maternega jezika lahko kompetentni posredniki med različnimi kulturami, kar je za izvozno gospodarstvo pomemben dejavnik. Tudi v drugih sektorjih gospodarstva je večjezičnost zaposlenih oziroma njihovo obvladovanje jezikov priseljskih skupnosti lahko pomembna konkurenčna prednost za podjetja.

Znanje priseljskih jezikov seveda ni relevantno le za gospodarski sektor, pač pa je enako pomembno tudi pri zaposlovanju v javnem sektorju, na primer v zdravstvu,³⁰ socialnem varstvu, šolstvu in javni upravi.³¹ Na teh področjih pozitivni učinki večjezičnosti zaposlenega osebja niso merljivi v neposrednih

³⁰ Gl. na primer Bofulin in Bešter 2010.

³¹ Gl. na primer Kežar in Medved 2010.

dobičkih kot v gospodarstvu, se pa odražajo v mnogih drugih vidikih, ki vplivajo na zadovoljstvo in kvaliteto življenja tako pripadnikov manjšinskih skupnosti kot tudi zaposlenih v javnem sektorju (skrajšajo določene postopke zaradi hitrejšega sporazumevanja, pripomorejo k preprečevanju ali odpravljanju nesporazumov v komunikaciji, dajejo občutek sprejetosti strankam, ki ne obvladajo dobro večinskega jezika družbe, ipd.).

Vprašanje, ali oziroma v kolikšni meri je znanje priseljskih jezikov obravnavano kot pomemben del človeškega kapitala, ki pripomore k uspešnejšemu vključevanju oziroma vertikalni mobilnosti na trgu dela, je v Sloveniji premalo oziroma praktično ni raziskano.

Zaključek

Priseljski jeziki so v Sloveniji prisotni in opazni v zasebnih in javnih prostorih (npr. na kulturnih prireditvah, v literaturi, medijih, pri verskih obredih, v šolstvu), pri čemer je njihova vitalnost večja v zasebni sferi. V javni sferi so prisotni zlasti jeziki največjih skupin priseljencev, ki izvirajo z območja nekdanje Jugoslavije. Zaradi specifičnih zgodovinskih okoliščin pa so bili prav ti jeziki v času po osamosvojitvi Slovenije pogosto označeni kot nezaželeni in po mnenju večinskega slovenskega prebivalstva bi morala biti njihova raba omejena na zasebno sfero (gl. npr. Komac 2007b: 51–54).

Slovenska jezikovna politika danes načelno podpira ohranjanje priseljskih jezikov in na posameznih področjih (šolstvo, kultura) tudi s pravnimi podlagami zagotavlja formalne možnosti za učenje in uporabo jezikov priseljencev in njihovih potomcev, kljub temu pa je pravna zaščita priseljskih jezikov veliko šibkejša kot pravna zaščita jezikovnih pravic klasičnih manjšin. Spodbujanje učenja, ohranjanje in razvoj priseljskih jezikov so še vedno pogosto razumljeni kot ovira za uspešno integracijo priseljencev. Zdi se, da obstoječa naklonjenost države priseljskim jezikom izvira predvsem iz želje ali obvez (tudi mednarodnih) po zagotavljanju jezikovnih pravic posameznikom in etničnim manjšinam. Manj pa se skozi politiko države kaže interes za ohranjanje in razvijanje priseljskih jezikov zaradi prepoznavanja njihovega širšega pomena in uporabne vrednosti – ne le za priseljske skupnosti, temveč za celotno družbo.

Viri

Bela knjiga 2011 = Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, 2011. Nacionalna strokovna skupina za pripravo Bele knjige o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, Ministrstvo za šolstvo in šport. Ur. Krek, Janez, in Metljak, Mira. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Direktiva o izobraževanju otrok delavcev migrantov, 1977. 77/486/EC.

Nacionalni program za jezikovno politiko 2012–2016 – osnutek, 2012. Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.

Nacionalni kulturni program 2012–2015: osnutek, 2011. Ministrstvo za kulturo. <http://www.arhiv.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/aktualno/2011/Osnutek_NPK_november_2011_.pdf>. (Dostop 18. 6. 2012.)

Priporočilo Evropskega parlamenta in sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje. 2006/962/ES.

Prpa, Marko fra, 2011: Hrvati iz Slovenije u Hrvatskom saboru. *Korijeni. List Saveza hrvatskih društava u Sloveniji* 4. 23–25. <http://www.safaric-safaric.si/drustvo_cro/shds/Korijeni%202011-04.pdf>. (Dostop 18. 6. 2012.)

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2008–2011 (ReNPK0811). *Uradni list RS* 35/2008.

Skupina na visoki ravni za večjezičnost, 2008: *Končno poročilo (skrajšana različica)*. <http://ec.europa.eu/languages/documents/multishort_sl.pdf>. (Dostop 9. 5. 2012.)

Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah, 2009. Zavod RS za šolstvo: <http://www.zrss.si/pdf/270611133636_oe_kr_tujci_-_smernice_-_usklajeno_junij_doc_21_8_2009.pdf>. (Dostop 9. 5. 2012.)

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji, 2007. Ministrstvo za šolstvo in šport: <http://www.mizks.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/#c843>. (Dostop 9. 5. 2012.)

SURS 2002 = Statistični urad Republike Slovenije, 2002: *Metodološka pojasnila in definicije, prebivalstvo*. <http://www.stat.si/popis2002/si/definicije_in_pojasnila_1.html>. (Dostop 16. 11. 2012.)

SURS 2011 = Statistični urad Republike Slovenije, 2011: *Selitve, Slovenija, 1. januar 2011 – končni podatki*. <http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4430>. (Dostop 9. 5. 2012.)

Tudi to je Slovenija. Radio Študent: <<http://www.radiostudent.si/tudi-to-je-slovenija-2012>>. (Dostop 18. 6. 2012.)

Ustava Republike Slovenije, 1992. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Zakon o javni rabi slovenščine. *Uradni list Republike Slovenije* 86/2004, 91/2008. Odl. US U-I-380/06-11, 8/2010.

Zakon o medijih. *Uradni list Republike Slovenije* 35/2001, 110/2006.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI). *Uradni list Republike Slovenije* 16/2007-UPB5, 101/2007. Odl. US 36/2008, 22/2009. Odl. US U-I-205/07-10, 55/2009. Skl. US U-I-356/07-13, 58/2009 (64/2009 popr., 65/2009 popr.), 16/2010. Odl. US U-I-256/08-27, 47/2010. Odl. US U-I-312/08-31, 20/2011, 34/2011.

Zakon o osnovni šoli. *Uradni list Republike Slovenije* 81/2006 – UPB, 102/2007, 107/2010, 87/2011.

Zakon o Radioteleviziji Slovenija. *Uradni list Republike Slovenije* 96/2005.

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. *Uradni list Republike Slovenije* 96/2002, 123/2006-ZFO-1, 7/2007. Odl. US U-I-35/04-11, 53/2007, 65/2007. Odl. US U-I-276/05-11, 77/2007-UPB1, 56/2008, 94/2009. Odl. US U-I-278/07-17, 4/2010, 20/2011, 100/2011. Odl. US U-I-210/10-10.

Literatura

Alba, Richard D., 1990: *Ethnic Identity: The Transformation of White America*. New Haven, CT: Yale University Press.

Baltič, Admir (ur.), 2009: *Bošnjaška kultura od prostovoljstva k profesionalizaciji*. Ljubljana: Bošnjaška kulturna zveza Slovenije.

Baltič, Admir, 2010: Integracija bošnjaške skupnosti v Sloveniji. Medica, Karmen, Lukič, Goran, in Bufon, Milan (ur.): *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales. 147–157.

Baltič, Admir, 2011: Pa tako lepo govorite naš jezik ... *Medijska preža* 40–41. 52–53. <<http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/41/rtv/print.html>>. (Dostop 19. 6. 2012.)

Berry, John W., Dasen, Pierre R., Saraswathi, T. S., Poortinga, Ype H., in Pandey, Janak (ur.), 1992: *Cross Cultural Psychology. Research and applications*. New York: Cambridge University Press.

Bešter, Romana, in Medvešek, Mojca, 2010: Vključevanje migrantskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem. *Državljan tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 205–269.

Bofulin, Martina, in Bešter, Romana, 2010: Enako zdravstvo za vse? Imigranti v slovenskem zdravstvenem sistemu. Medvešek, Mojca, in Bešter, Romana (ur.): *Državljan tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 270–311.

Brezigar, Sara, 2010: »Dobrodošli v Slovenijo, vendar ne zahtevajte preveč!« Izseki iz življenja državljanov tretjih držav na trgu delovne sile v Republiki Sloveniji. Medvešek, Mojca, in Bešter, Romana (ur.): *Državljan tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 143–171.

Dolenc, Danilo, 2003: *Migracije iz območja nekdanje Jugoslavije v Slovenijo in njih socio-geografski učinki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Edwards, John, 1985: *Language, society and identity*. Oxford: Blackwell Ltd.

Eriksen, Thomas Hylland, 1993: *Ethnicity and nationalism. Anthropological perspectives*. London in Boulder: Pluto Press.

Esser, Hartmut, 2006: Migration, language and integration. *AKI Research Review* 4. <http://193.174.6.11/alt/aki/files/aki_research_review_4.pdf>. (Dostop 19. 6. 2012.)

- Fishman, Joshua A. (ur.), 2001: *Can threatened languages be saved? Reversing language shift, revisited: a 21st century perspective*. Clevedon, Buffalo: Multilingual Matters.
- Glenn, Charles L., in Jong, Ester J. de, 1996: *Educating Immigrant Children: Schools and Language Minorities in Twelve nations*. New York in London: Garland Publishing, Inc.
- Ivanjko, Šime, 2007: Odprta vprašanja pripadnikov novodobnih manjšin v zvezi z učenjem maternega jezika in razvoj lastne kulture. Devetak, Silvo (ur.): *Zgodba o uspehu s priokusom grenkobe – diskriminacija v Sloveniji*. Maribor: ISCOMET – Inštitut za etnične in regionalne študije. 55–61.
- Kalčič, Špela, 2004: Na stvari je treba gledati v kontekstu in ne smemo jih imeti za dokončne: pogovor z muftijem Osmanom Đogićem. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja/Treatises and documents: Journal of ethnic studies* 45. 272–285.
- Kejžar, Barbara, in Medved, Felicita, 2010: »Smo res dobrodošli?« Stiki in komunikacija med imigranti in pristojnimi državnimi institucijami. Medvešek, Mojca, in Bešter, Romana (ur.): *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 92–142.
- Komac, Miran, in Medvešek, Mojca (ur.), 2005: *Percepcije slovenske integracijske politike. Zaključno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komac, Miran, 2007a: Mediji in »nove« narodne skupnosti. Komac, Miran (ur.): *Priseljenci*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 373–389.
- Komac, Miran, 2007b: Varstvo »novih« narodnih skupnosti v Sloveniji. Komac, Miran (ur.): *Priseljenci*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 35–65.
- Komac, Miran, Medvešek, Mojca, in Roter, Petra, 2007: *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!! Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Inštitut za narodnostna vprašanja
- Krajčinović, Nina, 2011: Pravoslavna skupnost še čaka na odprtje centra. *Delo*, 3. 12. <http://www.delo.si/novice/slovenija/pravoslavna-skupnost-se-caka-na-odprtje-centra_2.html>. (Dostop 18. 6. 2012.)
- Kroeber, Alfred, in Kluckhohn, Clyde, 1963: *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Harvard: Papers of the Peabody Museum.
- Kržišnik - Bukić, Vera, 2003: Narodnostno samoorganiziranje Albancev, Bošnjakov/Muslimanov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov v Sloveniji.
- Klopčič, Vera, Komac, Miran, in Kržišnik - Bukić, Vera: *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. <http://www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/Raziskovalna%20porocila/Raziskava_Polozaj_in_status_pripadnikov_narodov_nekdanje_Jugoslavije_v_RS.pdf>. (Dostop 14. 5. 2012.)
- Kržišnik - Bukić, Vera, 2008: Narodnomanjšinsko vprašanje v Sloveniji po razpadu Jugoslavije: o družbeni upravičenosti vprašanja statusa narodnih manjšin Albancem, Bošnjakom, Črnogorcem, Hrvatom, Makedoncem in Srbom v Republiki Sloveniji s predlogi za urejanje njihovega narodnomanjšinskega položaja. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja/Treatises and documents: Journal of ethnic studies* 56/57. 120–156.
- Kržišnik - Bukić, Vera, 2011: Statusno opredeljevanje in strokovna obravnava materinščin ex-yu populacij v slovenskem osnovnem šolstvu. *Uporabno jezikoslovje: revija Društva za*

uporabno jezikoslovje Slovenije/*Applied linguistics: Journal of the Slovene Association of Applied Linguistics* 9–10. 124–142.

McDermott, Philip, 2011: *Migrant Languages in the Public Space: A Case Study from Northern Ireland*. Zürich: Lit Verlag.

Medvešek, Mojca, 2007a: Percepcije priseljencev in potomcev priseljencev o kulturni razsežnosti integracijskega procesa. Komac, Miran (ur.): *Priseljenci. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 333–372.

Medvešek, Mojca, 2007b: Kdo so potomci priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije? *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja/Treatises and documents: Journal of ethnic studies* 53/54. 28–67.

Medvešek, Mojca, in Bešter, Romana, 2010a: Migrantski otroci v slovenskem šolskem sistemu. Medica, Karmen, Lukič, Goran, in Bufon, Milan (ur.): *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales – Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 97–126.

Medvešek, Mojca, in Bešter, Romana (ur.), 2010b: *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani? Integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja (Etničnost 9).

Medvešek, Mojca, Brezigar, Sara, in Bešter, Romana, 2009: Položaj priseljencev in potomcev priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije na trgu dela v Sloveniji. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja/Treatises and documents: Journal of ethnic studies* 58. 24–57.

Požgaj - Hadži, Vesna, in Balažic - Bulc, Tatjana, 2005: Kam je izginila srbohrvaščina? Status jezika nekoč in danes. Stabej, Marko (ur.): *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj/41. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 30–39.

Požgaj - Hadži, Vesna, Balažic - Bulc, Tatjana, in Mihelj, Vlado, 2009: Srbohrvaščina v Sloveniji: nekoč in danes. Požgaj - Hadži, Vesna, Balažic - Bulc, Tatjana, in Gorjanc, Vojko (ur.): *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Kultura sožitja). 27–40.

Roter, Petra, 2004: Pomen in vloga jezika v integracijskem procesu. Komac, Miran, in Medvešek, Mojca (ur.): *Percepcije slovenske integracijske politike. Zaključno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 233–264.

Roter, Petra, 2007: Pomen in vloga jezika v integracijskem procesu. Komac, Miran (ur.): *Priseljenci*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 301–331.

Šircelj, Milivoja, 2003: *Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije. Popisi 1921–2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Vižintin, Marijanca Ajša, 2010: Pouk maternega jezika in kulture pri učencih priseljencih: temelj za medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli? *Sodobna pedagogika* 1. 104–120.

Waters, Mary, 1990: *Ethnic Options: Choosing Identities in America*. Berkeley: University of California Press.

Žagar, Mitja, 1998: Kulturna dejavnost italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji. Opredelitve, načela, cilji in strategije slovenske manjšinske kulturne

politike. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja/Treatises and documents: Journal of ethnic studies* 33. 155–192.

Žajdela, Ivo, 2009: Varna sidrišča v tihem zavetju. Vloga in pomen hrvaških katoliških misij v Sloveniji. *Družina*, 31. 5. <<http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/all/87ECC6C6895AF150C12575C4003807FE?OpenDocument>>. (Dostop 11. 6. 2012.)

Žitnik Serafin, Janja, 2008: *Večkulturna Slovenija: položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Ljubljana: ZRC SAZU (Migracije 15).